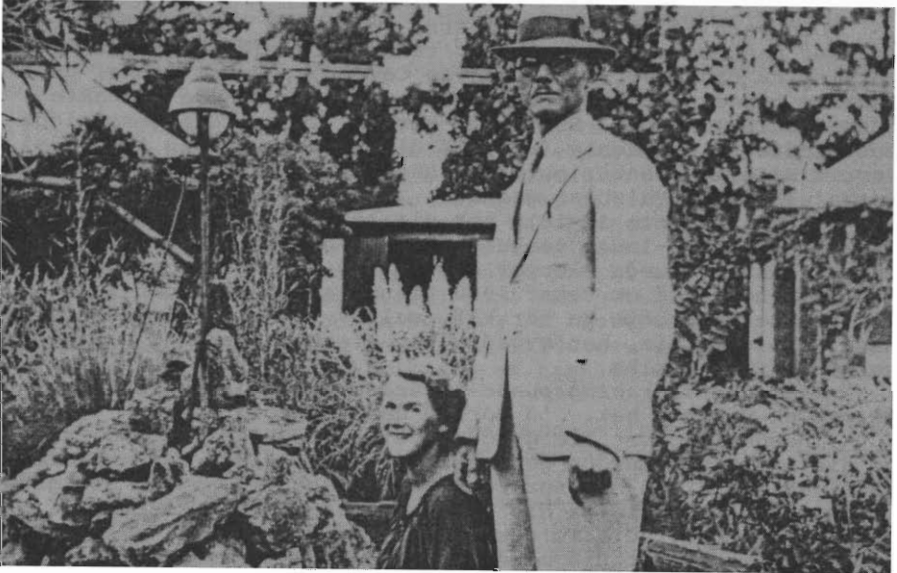

uithoudingsvermoë wat hy met die Duitse woord "Ausdauer" aangedui het.

Hy was die wonderlikste vader wat mens jou kon indink en het homself geheel en al binne die huislike kring uitgeleef.

*Henk Horstmanshof in die binnehof van Tiny Town (Trianon) te Pretoria in 1935
Foto afkomstig van Mev. C. Meiring gebore Horstmanshof*

AANRAKINGSPUNTE TUSSEN SUID-AFRIKA EN OOS-INDIË

deur C. de Jong

Die geskiedenis van ons eie land is ten nouste verbind met die geskiedenis van Indonesië.

G. Seubring, "Die gordel van smarag" (1945, p.11)

Die verblyf van Pretorianers, onder wie Louis Leipoldt en Theodor Sandrock, in Oos-Indië, tans Indonesië genoem, en my navorsing na die Onversoenlikes van Ceylon, nou Sri Lanka, gevolg deur my besoek aan Indonesië, het my aandag op die kontakte tussen Suid-Afrika en Oos-Indië gerig. Tydens die Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) is die Kaapkolonie in 1652-1795 vanuit Batavia bestuur en talle skepe van die VOC het jaarliks in Tafelbaai en Valsbaai geanker. Maar die Britse anneksasie van die Kaapkolonie in 1814 het die kolonie staatkundig van Nederland en Oos-Indië geskei. Daarna het die betrekkinge tussen die lande steeds slapper geword. Die weiering van die Republiek Indonesië om vanaf 1960 visums aan houers van Suid-Afrikaanse paspoorte te verskaf, selfs nie aan Nederlanders wat daar gebore is nie, het bygedra tot die onbekendheid van Indonesië in Suid-Afrika.

Maar die aanrakingspuntel) tussen beide lande is talryker as wat ek vermoed het. 'n Oorsig daarvan volg hier.

Indonesië omvat die grootste eilanderyk ter wêreld en reik op die kaart van Europa geprojekteer van Ierland tot aan die Kaspiese See. Dit het nou teen 200 miljoen inwoners, die grootste nasie ter wêreld na die Volksrepubliek China, India, die USSR en die VSA. Dit is dus 'n land van betekenis. Die Indonesiërs behoort tot die moedigste seevaarders ter wêreld. Die Maleiers aan die Straat Malakka het in voorhistoriese tyd die Indiese Oseaan oorgesteek en die ooskus van Afrika bereik. Hulle het Madagaskar gekoloniseer. Die Hova's op dié eiland is 'n vermenging van Maleiers en negers en talle woorde in hul taal en die nat rysverbouing is afkomstig uit Wes-Indonesië.

Aanrakingspunte is die volgende - ek vermy hier die preten-sieuse woord betrekkinge:

(1) Bestuursamptenare - Toe die Kaapkolonie en Oos-Indië Nederlandse kolonies was, is verskeie hoë amptenare van die een kolonie na die ander oorgeplaas. Voorbeelde is Jan van Riebeeck wat kommandeur van die Kaapkolonie en daarna van Malakka was, Zacharias Wagenaer wat uit Batavia gekom het om Van Riebeeck in Kaapstad op te volg, S.C. Nederburgh wat in 1792-93 Hoë Kommissaris van die VOC in die Kaapkolonie en daarna in Oos-Indië was, R.G. van Polanen wat na die Britse besetting van die Kaapkolonie na Batavia vertrek het, en J.W. Janssens wat in 1806 die Kaapkolonie en in 1811 Oos-Indië aan die Britte moes oorgee.

In Indonesië is Abraham van Riebeeck (1653-1713) bekender as sy vader, die stigter van die Kaapkolonie. Abraham is gebore

in Kaapstad en het geklim tot goewerneur-generaal van die VOC in Asië in 1709-1713. Hy geld as bekwame, energieke en ondersoekende bewindsman en was die eerste VOC-amptenaar wat Preanger, die agterland van Batavia, besoek het.²⁾

(2) Perde - Kommandeur Van Riebeeck het begin met die invoer van perde uit Oos-Indië wat hy netso nodig as brood geag het - Europa was te ver om vandaar perde te importeer. Die perde uit die Ooste was van Soemba en Flores wat ook sandelhout gelever het; hulle is daarom sandelhoutperde genoem. Hulle was klein, maar taai en rats en is die stamouers van die Boerepoon en Ba-soetoepon in Suid-Afrika.

(3) Die Slamse mense - Die VOC-bestuur het uit Oos-Indië talle slawe en politieke bannelinge na die Kaapkolonie gestuur. Hul nageslag heet die Slamse mense of "Slamaaiers" (van die woorde Islam en Maleiers?) en tel nou ongeveer $\frac{1}{4}$ miljoen siele. Hulle onderskei hulle duidelik van ander bevolkingsgroepe, onder meer deur hul Moslemgeloof en besondere tradisies. Hulle het ongeveer 400 Maleise en Portugees-Maleise woorde aan die Hollands-Afrikaanse taal bygevoeg, veral name van geregte, soos bobotie, sosatie, blatjang, satee en borrie, en klerasie, soos baadjie, kabaai en sarong. Hulle het in die 19de eeu veel bygedra tot die behoud van Hollands-Afrikaans as taal en al vroeg die Koran in Afrikaans vertaal.

(4) Sending - Die Rheinische Missionsgesellschaft het in die 19de eeu die sending sowel in Indonesië as Suid-Afrika gegrondves. Hy het Johann Gottlieb Leipoldt (1803-1872) na die Kaapkolonie gestuur, waar hy Wupperthal gestig het. Sy seun Christiaan Frederik is in Barmen as sendeling opgelei en deur die genootskap na Batakland op Noord-Sumatra gestuur. Voor sy vertrek daarheen is hy in die Kaapkolonie getroud met Anna Esselen, dogter van 'n ander sendeling van die genootskap te Worcester. Leipoldt was in Batakland 'n verdienstelike medewerker van Ludwig Nommensen, die apostel van die heidense volk. Leipoldt het in 1877 die eerste skool vir inheemse onderwysers, o.m. vir godsdiensonderrig, gestig en 'n deel van die Nuwe Testament in Bataks vertaal. Sy eggenote was egter ongeskik vir sy amp as sendeling en hulle het in 1879 na die Kaapkolonie teruggegaan.³⁾

(5) Letterkunde - Die Nederlandse letterkundige Eduard Douwes Dekker (1820-1887), bekend onder sy skrywersnaam Multatuli (d.w.s. Ek het veel gely), het in Nederland en ook Suid-Afrika populêr geword, veral deur sy boek "Max Havelaar" (1859) wat 'n protes teen die Nederlandse bewind oor Oos-Indië bevat. Onder sy bewonderaars in Suid-Afrika was Louis Leipoldt en C.J. Langenhoven. Laasgenoemde wou niks weet van die Nederlandse taal en letterkunde nie, in teenstelling met Leipoldt, maar hy het 'n uitsondering vir Multatuli gemaak. Multatuli se sterfjaar is in 1987 ook in Suid-Afrika herdenk.

Bogenoemde Ds. Christiaan Frederik Leipoldt het predikant in Clanwilliam geword. Daar is sy seun Christiaan Louis in 1880

gebore. Sy vader het hom in verskeie wetenskappe en tale onder-
 rig en intense belangstelling vir Oos-Indië en kennis van Maleis-
 bygebring. Daarom het Louis as skeepsarts op 'n ou Engelse vrag-
 skip in 1911 'n reis van Liverpool na Oos-Indië en terug onder-
 neem. Hy het sy reis beskryf en oor Oos-Indië bespreek in sy
 boek "Uit my Oosterse dagboek" (Kaapstad 1932). Hy het sy reis-
 indrukke ook weergegee in 18 gedigte, onder dieselfde opskrif
 gepubliseer in sy bundel "Uit drie wêrelddele". Sy generasie-
 genote het nogal min aandag aan hierdie reis en sy Oosterse ge-
 digte gewy, die volgende geslag Afrikaners veel meer.⁴⁾

Die Afrikanerdigter Isak D. du Plessis (1900-1988) was 'n
 groot kenner van die Slamand mense en het daarin aanleiding vir
 'n besoek aan hul stamland Oos-Indië gevind. Die reis het hom
 tot agt Oosterse kwatryne geïnspireer, getitel Java, Skemering,
 Djokjakarta, Wajang koelit, Tempeloptog en Duiwe (Bali)⁵⁾. Hy
 sinspeel ook in ander gedigte, onder meer "Lied van Ali", op die
 Ooste.

Middelbare skoliere in die jare '70 moes kennis met Java
 maak by die lees van die voorgeskrewe novelle van Augusta de Wit,
 "Orpheus in de desa"; dit is die verhaal van 'n kreupele Ja-
 vaanse seun wat trekke deur sy fluitspel weglok om hulle te
 steel en wat daarom onverhoeds deur 'n blanke bedryfsleier dood-
 geskiet word.

Reisigers uit Suid-Afrika, onder wie joernaliste, het Oos-
 Indië in die laat jare '30 besoek, talryker as voorheen, omdat
 die Groot Depressie in Suid-Afrika grotendeels verby was en om-
 dat in 1932 'n lyndiens van vragsteepe met passasiersakkommodasie
 tussen Oos-Indië en Suid-Afrika geopen is. Ek vermeld die arti-
 kels van "Tannie van die Brandwag, Suid-Afrikaanse boere in
 Java", in "South African Railways and Harbours Magazine", Desem-
 ber 1939, p.1655-1659, en Pieter de Waal, "Java, land van vulkane,
 oerwoude en rysvelde", in "Ruiter", jaargang een no. 18, 5 Sep-
 tember 1947, p.6-7, 33; voorts Gysbertus Seubring, skrywer van
 verskeie reisboeke oor sy reise deur Afrika, wat Oos-Indië in
 1940 besoek en die boek "Die gordel van Smarag", J.L. van Schaik,
 Pretoria 1945, 247 pp., gepubliseer het. Hy ontleen die titel
 aan die bekende vergelyking deur Multatuli in "Max Havelaar" van
 "Insulinde (sy sprokiesnaam vir Oos-Indië), dat zich slingert om
 den Evenaar als een gordel van smaragd".

Die drie hier genoemde skrywers gee elk veel aandag aan die
 Afrikaners op die Generaal-de-Wet-plaas te Tjisaroea by Bandoeng,
 drie van die Onversoenlikes afkomstig uit krygsgevangekampe op
 Ceylon 1900-1902.⁶⁾

(6) Spoorwegaanleg - Nederlandse spoorwegingenieurs en voormanne
 het groot geword in 'n vlak land sonder berge en het veel erva-
 ring van spoorwegaanleg in bergland in Oos-Indië op Java en Su-
 mata opgedoen. Sommige van hulle het in diens van die Neder-
 landsche Zuid-Afrikaansche Spoorweg-Maatschappij (NZASM; 1887-
 1908) getree, hierdie ervaring met vrug in Transvaal toegepas.
 Die eerste twee verkrygers van die konsessie vir spoorwegaanleg

in die Zuid-Afrikaansche Republiek (ZAR) was Dirk Maarschalk en Johannes Groll, pioniers van die konstruksie en eksploitasie van staatspoorweë op Java. Een van hul opvolgers as konsessionaris was ingenieur J.L. Cluysenaer, 'n besonder bekwame en veelsydige spoorwegman. Hy het die bergspoorweg deur die Padangse Bovenlanden op Wes-Sumatra ontwerp en oor talle kilometers 'n tandradspoor laat installeer. Die spoorlyn is in 1887-1894 aangelê. Hy het as mededirekteur van die NZASM Transvaal in 1888-1890 besoek. Volgens die voorbeeld van die spoorweg op Sumatra het hy op die geprojekteerde Oosterlyn tussen Waterval-Onder en Waterval-Boven ook 'n tandradspoor ontwerp. Hy het enkele van sy medewerkers op Sumatra oorgehaal om die NZASM te dien. Hulle was R.A.J. Snethlage, C. Groll en J.F. IJzendijk. Hulle het egter na 'n paar jaar uit Transvaal vertrek of gesterf.

Na die besetting van Transvaal deur die Britte in 1900 het hulle die NZASM-personeel uit Suid-Afrika verban. Verskeie oud-NZASMs het kort daarna diens by die spoorweë in Oos-Indië geneem. Onder hulle was Ir. Th. Steinmetz, sekretaris van die NZASM, Ir. Marthinus Middelberg, seun van 'n bekende NZASM-direkteur, en werkers met laer rang, soos Daniel Piton.

Middelberg se opvolger as direkteur was Ir. J.A. van Kretschmar van Veen. Ook hy is uit Suid-Afrika verban. Hy het in 1907 in diens van die staatspoorweë in Nederland getree en was in 1923-1930 ook direkteur van die Delispoorweg op Noord-Sumatra wat hy tweemaal met vrug besoek het.⁷⁾ Oos-Indië het dus na 1900 spoorwegervaring uit Suid-Afrika terugontvang.

(7) Boukunde - Nederlandse argitekte en bou-aannemers het na 1900 elemente van Oos-Indiese boustyle op bouwerke in Suid-Afrika toegepas. Byvoorbeeld die dakvorm van die sogehete Erasmuskan-teel by Pretoria toon Oos-Indiese trekke. Die argitek Henk Horstmannshof, ontwerper van Tiny Town in Pretoria, het te Uvongo Beach in Natal 'n huis met Oos-Indiese styl, Dolls House genoem, gebou.⁸⁾

(8) Oorlogsvrywillers uit Oos-Indië - Die heldestryd van die Boere teen die Britse wêreldryk in 1899-1902 het nie slegs in Europa maar ook in Nederlands Oos-Indië bewondering en simpatie vir die Boere gewek. Onder die buitelandse ambulanse wat die Boerekommando's aan die oorlogsfronte bygestaan het, was 'n ambulans uit Oos-Indië onder leiding van J.H.P. van Kerckhoff en H.C. Bruning. Enkele tientalle jong Nederlanders uit Oos-Indië het as vrywilligers by die Boerekommando's gedien. Sommige van hulle het hulle onderskei, het aan die sluipoorlog (guerrilla) deelgeneem en was Bittereinders. Onder hulle was kommandant J.G. van Ham, gebore in Batavia,⁹⁾ en drie broers Douwes Dekker, kleinnewe van Eduard (Multatuli), genaamd Jules, Ernest en Guido. Uitgesonderd Guido het hulle geruime tyd in Britse krygsgevangenskap deurgebring. Interessant is dat hulle na hul vrylating voorstanders van selfbestuur deur Indonesiërs en teenstanders van die Nederlandse bewind oor Oos-Indië geword het.¹⁰⁾

(9) Die Onversoenlikes - 22 krygsgevangenes in Britse kampe op Ceylon het geweier om by die Vrede van Vereeniging die geëiste verklaring van trou aan die Britse koning te onderteken. Hulle mog daarom nie na Suid-Afrika terugkeer nie en sommige is in Colombo in die tronk gesit. Die regering van Nederlands Oos-Indië het hulle gelukkig toegestaan om hulle as boer op Java te vestig. 20 van hierdie "Irreconcilables" (Onversoenlikes) onder leiding van J.G. van Ham het ingewillig. Twee van hulle het gesterf, die 18 andere het 'n gemeenskaplike vee- en tuinboubedryf by Bandoeng gestig en Vrijheidslust genoem. Hulle het spoedig onenigheid gekry en uiteengegaan. Sommige het na Suid-Afrika teruggekeer, andere het werknemer by een van die talle plantasies op Java geword, nog ander het selfstandige kleinboer op Java gebly. Drie van die laasgenoemdes het die Generaal-de-Wet-plaas by Bandoeng gestig en van kleinboer tot grootboer of hereboer geklim. Hul name is Louis Hirschland en Christoffel en Willem van Zyl, twee broers. Hulle het spoedig die pioniers van die melkvee- en stoetveebedryf in Oos-Indië geword en hul bedryf is as modelplaas beskou. Hulle het veel waardering gekry.

Hulle en ander blanke boere op Java is deur die Japanners tydens die Japanse besetting in 1942-1945 op hul plase gelaat en nie geïnterneer nie. Maar na die Japanse besetting het Indoniese nasionaliste as terroriste op hulle toegeslaan. Die broers Van Zyl is tydens die Japanse besetting oorlede, Louis Hirschland, sy seun Joop en Christoffel (Hertzog) van Zyl junior is in 1945 deur terroriste vermoor. Die Generaal-de-Wet-plaas is toe verwoes en nie herbou nie.⁽¹¹⁾

Na die oordrag van die soewereiniteit oor Oos-Indië aan die Republiek Indonesië in 1949 het die blanke boere hul bedryf gestaak, ook die weinige oorgeblewe Afrikaners. Hulle en hul nakomelinge het Indonesië verlaat.

Een Onversoenlike het geen boer geword nie. Hy was Theodor Sandrock, seun van 'n Duitse sendeling by Bloemfontein. By sy aankoms in Batavia in 1903 het hy die jongste klerk by een van die grootste handelsbanke in Oos-Indië geword en vinnig promosie gemaak. Hy is in 1920 tot president-direkteur van die bank benoem en in dié funksie het hy die handels- en skeepsvaartverkeer tussen Oos-Indië en Suid-Afrika kragtig bevorder. By sy pensioenering in 1933 het hy en sy jongste kinders na die Vrystaat teruggekeer en 'n modelplaas gestig. Hy het van 1940 tot sy dood in 1953 in Pretoria gewoon en was raadsman van Afrikaner politici en finansiers.⁽¹²⁾

(10) Die planters - Enkele planters het uit Oos-Indië na Suid-Afrika geëmigreer. Sommige het na Natal gekom voordat die private plantasies in Indië tot bloei geraak het. Hulle was Theodorus Christiaan Colenbrander met sy gesin en M. van Pohn in 1854. Hulle het vermoedelik vrugbare en goedkoop grond vir tropiese gewasse gesoek. Colenbrander het die plantasie Nieuw Gelderland by Durban aangelê, suikerriet en indigo gekweek en grond aan immigrante uit Nederland gegee. Die plantasie het

uitgegroeï tot 'n dorp.¹³⁾ Theodorus se seun Johan (1855-1918) het 'n bekende Britse offisier en pionier in Suider-Afrika geword. - Na die soewereiniteitsoordrag aan Indonesië het 'n klein aantal planters vandaar na die tropiese landbou in Suid-Afrika geëmigreer.

(11) Suid-Afrikaners in die Tweede Wêreldoorlog - Kaptein Gideon Jacobs is as Britse offisier teen die einde van die Tweede Wêreldoorlog in Augustus 1945 op Sumatra afgegooi om geïnterneerdes in Japanese kampe op te spoor en na veiligheid te bring. Hy het 'n boek in Engels oor sy ervarings gepubliseer wat in Nederlands met die titel "Wedloop met die moesson" verskyn het. Sy boek het in Nederland nogal kritiek verduur omdat hy ander offisiere met soortgelyke opdrag nie die eer gee wat hulle toekom nie. Ek vind dit nie erg dat hy as jong kaptein sy eie betekenis as te groot beskryf nie.

Skerper kritiek het 'n ander Suid-Afrikaner in Britse diens van Nederlanders ondervind. Hy is die bekende skrywer Laurens van der Post. Hy sou na die oorgawe van die strydkragte aan Japan in Maart 1942 die sluipoorlog teen die Japanners op Java organiseer, maar het hom reeds in April 1942 oorgegee, volgens sy bewering deur verraad van 'n Nederlander. Nederlanders ontken dit en noem sy houding baie dubbelsinnig. Nietemin geld hy buite Nederland as 'n oorlogsheld.

(12) Immigrante uit Oos-Indië - Na die Tweede Wêreldoorlog, veral na die soewereiniteitsoordrag aan Indonesië in 1949, het enkele duisende Nederlanders uit Oos-Indië regstreeks of via Nederland na Suid-Afrika geëmigreer. Hulle is in Oos-Indië gebore of het as militêr in die oorlog tussen Nederland en die Republiek 1945-1962 gedien. Hulle het 'n bydrae van betekenis aan die Suid-Afrikaanse samelewing gelewer.

(13) Oordrag van mag - Die deling van mag deur die blankes met swartes in Suid-Afrika wat in 1990 aangekondig is, is vergelykbaar met die oordrag van soewereiniteit deur Nederland aan die Republiek Indonesië in 1949, voorafgegaan deur 'n koloniale of onafhanklikheidsoorlog in 1945-1949 en gevolg deur 'n naspel van twis oor Westelik Nieu-Guinee 1949-1962. Nederland het die koloniale oorlog en die naspel militêr gewen, maar diplomatiek en politiek verloor weens dreiging deur die groot moondhede en die Verenigde Volke met sanksies. Nederland het die ekonomiese mag oor Indonesië behou tot 1957, toe het die regering van Indonesië die oorwig beëindig deur alle Nederlanders te verban en alle Nederlandse eiendomme te onteien. - Die regering van Indonesië het in 1949-1965 verskeie opstande van regse en linkse groepe en afskeidingsbewegings buite Java onderdruk. In 1965 het militêre leiers 'n staatsgreep gepleeg en die regering oorgeneem. Sedert 1965 regeer 'n militêre outokrasie die groot eilanderyk met sy omvangryke hulpbronne. Hy het tot dusver orde en rus gehandhaaf, sodat die invoer van buitelandse kapitaal en tegnisië herstel en die ekonomiese ontwikkeling hervat is. - Soortgelyke ontwikkelings is in Suid-Afrika onder 'n swart regering te verwagte.

Verwysings.

- (1) Tussen die Kaapkolonie en Oos-Indië het voor die Britse anneksasie in 1814 noue bande bestaan wat ons betrekkings mag noem. Na 1814 het die betrekkings verslap en hulle is vervang deur aanrakingspunte wat ons mag vergelyk met raakpunte tussen twee lyne wat mekaar nader en raak om daarna weer weg van mekaar te gaan. Die meeste kontakte tussen Suid-Afrika en Oos-Indië was na 1814 min of meer toevallig en kort, met uitsondering van die lyndiens wat in 1932 tussen Oos-Indië en Suid-Afrika geopen is.
- (2) Kyk oor Abraham van Riebeeck die lewensbeskrywings van Jan van Riebeeck en sy familie in E.C. Godée Molsbergen, "De stichter van Nederlands Zuid-Afrika Jan van Riebeeck", Amsterdam 1912, p. W.C. Mees, "Maria Quevellerius, huisvrouw van Jan van Riebeeck, en haar omgeving", Amsterdam 1952, p.89-98; Anna J. Boëseken, "Jan van Riebeeck en sy gesin", Kaapstad 1974, p.222-243.
- (3) Kyk oor ds. C.F. Leipoldt P.J. Nienaber, red., "C. Louis Leipoldt, eensame veelsydige", Afrikaanse Boekhandel, Johannesburg 1948, p. 412-416.
- (4) Kyk oor C. Louis Leipoldt en Oos-Indië C. de Jong, "Leipoldt over Oost-Indië", in "Zuid-Afrika, Maandblad van die Zuid-Afrikaansche Stichting Moederland (ZASM)", jaargang 65 no. 3, Amsterdam, Maart 1988, p.42-43, en no. 6, Junie 1988, p.10. Van sy 18 gedigte gee 10 reisindrukke weer en 8 is beskouings oor verontregte of ongelukkige persone. Hier volg Leipoldt se ode aan die in Suid-Afrika bekende Multatuli:

"Aan Multatuli"

Kind van die noorderwêreld, waar die kou
 Van winter weerga vinde in 'n volk
 Wat kalm bly as jy kokend is, en flou,
 En nie jou taal verstaan nie sonder tolk!

Die warmer Ooste, waar die son ontstaan,
 Het jou tot man gemaak, en van jou hart
 Die ys-gekorste kettings afgeslaan,
 En jou geleer daar lê ook vreug in smart,

En in ellende grootheid. Ek is een
 Met wie die Ooste ook gepraat het, gee
 Hier, waar Adinda's spook by maanlig ween

Oor Saidjah's graf in eensam-stille wee,
 My huldegroet aan jou as blyk daarvan,
 Apostel, hoëpriester, lyder, Man!

Ek meld terloops dat sommige Nederlanders, onder wie ander Douwes Dekkers, nie in die verering van Multatuli deel nie.

- (5) I.D. du Plessis het die volgende kwatryn geskryf na sy besoek aan Jokjakarta, vanouds sentrum van handwerk-kunste, onder meer van silwersmeed- en batiktekstielbedrywe:

In Djokjakarta waar die silwersmede
Geduldig hamer op die wit metaal,
Het ek jou - 'n duisend jaar gelede? -
Die bontgeblonde batikdoek gaan haal.

Uit: I.D. du Plessis, "Versamelde verse, 'n keur uit sy digbundels", Nasionale Boekhandel, Kaapstad, 1970, p.8-9.

Willem van Zyl het die gedig onlangs bespreek in sy artikel "Van Djokjakarta tot Die ballade vir die onwaarskynlike seun", in "Tydskrif vir Letterkunde", jaargang 28 no. 3, Pretoria, Augustus 1990, p.95-96.

- (6) Die Onversoenlikes van Ceylon (Sri-Lanka) en die Afrikanerpioneers op die Generaal-de-Wet-plaas sal hieronder ter sprake kom.
- (7) C. de Jong, "Die NZASM en die Oos-Indiese spoorweë", in "Pretoriana" no. 91, April 1987, p.58-61.
- (8) C. de Jong, "Henk Horstmanshof, argitek en bouer", in "Pretoriana", no. 98, April 1991 - Die inligting vir hierdie lewenskets is my verskaf deur sy dogter, mevrou C. Meiring gebore Horstmanshof te Benoni, waarvoor ek haar graag bedank.
- (9) C. de Jong, "Johan Gerrit van Ham, leader of the Irreconcilables", in "Pretoriana" no. 97, November 1990, p.64-72.
- (10) Kyk oor die drie broers Douwes Dekker in die Tweede Anglo-Boereoorlog: C. de Jong, "Drie broers Douwes Dekker als vrijwilliger in de Anglo-Boereoorlog", in "Historia, Amptelike orgaan van die Historiese Genootskap van Suid-Afrika", jaargang 10 no. 1, Pretoria 1974, p.20-30; C. de Jong, "Lotgevallen van drie broers Douwes Dekker in de Anglo-Boereoorlog 1899-1902", in "Historia", jaargang 24 no. 2, September 1979, p.32-43; jaargang 25 no. 1, Mei 1980, p.30-55; jaargang 28 no. 2, September 1983, p.4-26.
- (11) C. de Jong, "Die blanke boere in Oos-Indië, onder wie die laaste Afrikaners van Ceylon, 1903-1962". in "Pretoriana", no. 93, April 1988; no. 94, November 1988; no.95, April 1989; no.96, November 1989
- Seubring skryf in "Die gordel van smarag", p.66-67: "Miskien sal jy dink hulle weet in Indonesië nie dat daar Boere bestaan nie. Dan is jy verkeerd Boonop woon daar Boere in hierdie land. Hulle is van die Boere wat na (die Vrede van) Vereeniging nie die eed van trou wou aflê nie en toe het hulle die ou Transvaal en Vrystaat verlaat. Soos jy weet, het party van hulle na Kenia gegaan en ander weer na Argentinië. Weer ander het na Java en Soematra gevlug waar hulle nou nog woon. Naby Bandoeng in Java, is 'n klein dorpie Tjisaroean, en daar het 'n sekere Willem van Zyl gewoon. Ek het gehoor dat hy 'n week gelede oorlede is, maar sy vennoot leef nog. Hulle was twee: Willem van Zyl van Kroonstad se distrik en 'n sekere Hirschland, 'n Jood wat in die Anglo-Boere-oorlog ook saamgeveg het. Hulle twee het na Java gegaan en daar het die regering hulle gehelp. Hulle het 'n stukkie grond in erfpag gekry en 'n bietjie geld, en toe het hulle met beste geboer. Dit het goed gegaan, want dit was 'n ideale kombinasie: Van Zyl die boer en Hirschland die handelsman.

Met die sake het dit al beter gegaan en toe het hulle Friesbeeste ingevoer. Hulle boerdery het die naam Generaal de Wet gedra en dit is die grootste melkery in die hele Ooste. Toe ek daar was, het hulle nie minder as 5000 Friesbeeste gehad nie. Hulle voorsien Batavia, Bandoeng, Buitenzorg en ander stede van melk. Hulle is nou ryk mense, Boet, maar hulle het altwee Boere gebly. Hulle praat nog glad nie mooi Hollands nie, maar het aan Afrikaans vasgehou. En Willem van Zyl wou selfs nie van die Hollandse brood eet nie. Elke maand het hy 'n sakkie boermeel van die Vrystaat laat kom en daarvan bak hy sy eie brood. Ook kry hulle 'Die Burger', 'Die Huisgenoot' en 'Die Brandwag'. Ja, hulle is 'n klein stukkie Suid-Afrika op Java."

Willem van Zyl is in April 1940 oorlede. Daaruit volg dat Seubring die Generaal-de-Wetplaas in dié maand besoek het. Hy vermeld merkwaardig genoeg nie die derde lid van die Afrikaner-driemanskap op die plaas nie; hy was Willem van Zyl se ouer broer Christoffel.

Seubring vervolg op p.68: "Daar woon (by Tjisaroea en die Generaal-de-Wetplaas) ook nog 'n ander paar ou Boere, maar hulle het bietjie verhollands, ook wat die taal betref. Maar hulle het gawe mense gebly en jy kan ook nie anders verwag nie. Hulle het die beste in hulle wat die Boerenasie versier, en dit het hulle nog beter gemaak deur van die Hollanders te neem wat hulle gepas het."

Die paar ou Boere is hier nie genoem nie en hul identiteit bly onseker, want daar was verskeie Onversoenlikes in die streek gevestig. Miskien was hulle 'n man uit Suid-Afrika en 'n vrou van Nederlandse afkoms wat Afrikaans minder goed as haar eggenoot gepraat het, soos Mevrou Tremlett.

- (12) C.de Jong, "Theodor Christoph Sandrock", in "Pretoriana" no.93, April 1988, p.53-65
- (13) C.de Jong, red., "Brieven uit en over Natal door een Nederlander", eers gepubliseer in 1856 in Nederland, faksimileeerdruk deur die Staatsbiblioteek, Pretoria 1978; die Nederlandse skrywer van hierdie herdrukte briewe is Th.Chr.Colenbrander. Onder die portret voorin die herdruk staan per abuis: Theodorus Christiaan Colenbrander; dit is die portret van sy broer Johannes in Nederland gevestig.

Aanvulling van verwysing (8)

Ook die poort van die Hindoetempel in Marabastad, voorstad in Pretoria-Wes, is 'n skakel met Oos-Indië; hierdie tempelpoort en die talle tempels op Java het as gemeenskaplike stylvoorbeeld die Hindoetempels in Voor-Indië.

Twee Afrikanerdigters: C. Louis Leipoldt en C.J. Langenhoven – twee bewonderaars van die Nederlandse skrywer oor Oos-Indië Multatuli (d.i. Eduard Douwes Dekker)

Foto van die sogehete Erasmuskasteel, melodramaties ook die Spookhuis genoem, by Erasmusrand in Pretoria, nasionale gedenkwaardigheid; die styl vertoon Oos-Indiese elemente, onder meer die driehoekige van die dak wat herinner aan dakvorme in Batakland en Miningkabauland op Sumatra

Foto van T.E. Andrews

Groot meergesinshuis in Suid-Batakland aan die pad na Sibolga. Kenmerkend is die dakbedekking van palmladvesels en die driehoekige dakelemente wat my herinner aan die Erasmuskasteel by Pretoria.

Foto C. de Jong 1990

Poort van die tempel gewy aan die godin Mariamman in die voorstad Marabastad, Pretoria-Wes, in 1938 voltooi. Dit is 'n nasionale gedenkwaardigheid en in restaurasie. Mariamman is die Tamielnaam van die gemalin van die Hindoegod Shiwa en word ook Kali of Durga genoem. Die tempelpoort het as voorbeeld Middeleeuse Hindoetempels in suidelike Voor-Indië. Op die bouwerk is talle olifantskoppe as verwysing na Ganesha, seun van die godin en Shiwa. Foto T.E. Andrews

Tempel van die god Shiwa, hooftempel in die groot Hindoëistiese tempelkompleks by Prambanan op Midde-Java, gebou in die 9de eeu n.C. Die styl is 'n variasie van die Hindoetempels in Voor-Indië. Ook in hierdie bouwerk is 'n veelvuldige ornament die olifantskop; dit verwys na die god Ganesha, seun van Shiwa. Daar is beelde van Shiwa, sy gemalin Durga en Ganesha in hierdie pragtig gerestoureerde tempel. Foto van C. de Jong, 1990

ONVERDIENDE BLAAM OP SKANDINAWIESE OORLOGSVRYWILLIGERS

deur C. de Jong

By die uitbreek van die Tweede Anglo-Boere-oorlog op 11 Oktober 1899 het verskeie groepe immigrante in die Zuid-Afrikaansche Republiek (ZAR) Transvaal vrywilligerskorpse gevorm om die republikeinse strydmag te help. Daar was die Duitse, Nederlandse, Ierse, Italiaanse en Skandinawiese korpse of brigades. Hulle is versterk met vrywilligers wat na die uitbreek uit Europa, die Verenigde State of Nederlands Oos-Indië gekom het, behalwe die Skandinawiese korps. Laasgenoemde het bestaan uit Swede, Dene, Nore en Finne. Die eerste groep van hulle was NZASM-personeel en staatsbeamptes wat na 'n oproep van die Sweedse ingenieur Christer Ugglå, hoof van die spoorwegwerkplaas van die Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Spoorweg-Maatschappij (NZASM), hulle in Pretoria aangemeld het. Die tweede groep het bestaan uit mynwerkers, mynpolisie en mense van ander beroepe aan die Witwatersrand werksaam.

Die korps het omstreeks 120 man getel, onder wie enkele lede van ander nasies. Hul aanvoerders was die Sweed Johan Flygare, landmeter en NZASM-beampte, daarna die Deen Jens Jörgen Friis, apteker, beide van Pretoria. Kommandant-generaal P.J. Joubert het hulle na Mafeking gestuur om generaal P.A. Cronjé met die beleëring van dié dorp te help. Hulle het daar spoedig 'n goeie naam verwerf en Cronjé gevolg na Magersfontein einde November 1899. Op die vooraand van die slag by Magersfontein, 11 Desember 1899, het Cronjé Flygare met 46 man na 'n voorpos gestuur. Hulle het die voorpos by dagbreek teen die Britte verdedig en is oorweldig. 22 het gesterf, van wie 3 in 'n Britse veldhospitaal, 19 is gevang, van wie 17 gewond, en slegs 8 het weggekom na die Boerelinie. Die gehalveerde korps is uit Transvaal versterk en het as tweede kaptein Friis aanvaar. Hulle het saam met Cronjé in Februarie 1900 na Vendsiedrif by Paardeberg gevlug, is met sy leër op 27 Februarie gevang en na Sint Helena gestuur.

Die Skandinawiërs het uiters dapper tot die laaste man geveg en by die Boere groot respek verwerf, hoewel sommige net Engels kon praat en as oudseelui hewig gedrink en gevloek het. Helaas het Afrikanerhistorici hulle ten onregte van ongehoorsaamheid aan Cronjé beskuldig en aldus hulle onverdiend geblameer. Scheepers Strydom skryf: "Onder die Boere (by Magersfontein) het die Skandinawiërs die meeste (verliese) gely, aangesien hulle in stryd met Cronjé se bevel posisie ingeneem het ver voor die burgerlinies digby die vyand."¹) François Conradie gee dieselfde voorstelling van sake en beweer dat by die nadering van die Skotte die Skandinawiërs uit hul posisie gestorm het, maar dit is onjuis, daar is meer verkeerde bewerings in relase oor die veldslag.²) Die amptelike geskiedskrywer van die oorlog, Dr. J.H. Breytenbach, het die skrywers

kritiekloos nagevolg waar hy skryf: "Die verdediging van die Boerestellings alhier - d.w.s. in die ruimte ten ooste van die Boereloopgraaf voor Maagersfontein en ten noordweste van die lang bult waarop die Boere se linkervleuel geposteer was - was opgedra aan veldkornet J. Flygare met 'n afdeling van die Skandinawiese Korps, 50 tot 60 man sterk. Hulle het egter gedurende die nanag van die 10de (Desember 1899) hul aangewese stelling verlaat en met uitsondering van 'n wag van 7 tot 8 man wat hulle by die perde gelaat het, vorentoe getrek in die rigting van die vyand, sonder die wete van generaal Cronjé en in stryd met sy instruksies."³⁾ Breytenbach noem Flygare veldkornet, maar hy was kaptein. Sy verwyf aan die Skandinawiërs is die ergste en is oorgeneem deur andere, onder meer in 'n hoorbeeld oor die slag by Magersfontein wat saamgestel is deur die Departement Geskiedenis van die Universiteit van die Oranje-Vrystaat.

Gesaghebbende bronne oor die slag by Magersfontein vermeld niks oor die beweerde ongehoorsaamheid van die Skandinawiërs nie. Skandinawiërs wat die veldslag oorleef het, berig dat Cronjé self Flygare opgedra het om die voorpos te beset. Ongehoorsaamheid aan bevel was trouens geheel in stryd met hul Europese militêre gees. Die Boere het op eie inisiatief hul stellings verlaat wanneer hulle dié onhoudbaar gevind het, maar buitelandse vrywilligers het gewoonlik hul stellings veel langer verdedig en derhalwe swaarder verlies gely. Europese militêre tug het hulle naamlik ingeprent dat hulle hul stellings tot die laaste man moes verdedig totdat hulle bevel om terug te trek ontvang het. So het ook die Skandinawiërs gehandel. Hulle het hul voorpos inderdaad tot die laaste man verdedig, omdat hulle geen bevel om terug te trek gekry het nie.

Ek wil hiermee die blaam op hul krygsmanseer wegneem en hoop dat historici en andere hiervan notisie sal neem.

Verwysings.

- 1) C.J. Scheepers Strydom, "Kaapland en die Tweede Vryheidsoorlog", Nasionale Pers Beperk, Kaapstad ens., 1937, p.84.
 'n Soortgelyke aantyging staan in "Gedenkboek van den oorlog in Zuid-Afrika", HAUM, Amsterdam-Kaapstad, 1904, p.207, dit is die oudste van die verkeerde berigte en daarom miskien die oerbron daarvan.
- 2) François Conradie, "Met Cronjé aan die Wesfront 1899-1900", Nasionale Pers Beperk, Kaapstad ens., 1943, p.65.
- 3) J.H. Breytenbach, "Die geskiedenis van die Tweede Vryheidsoorlog in Suid-Afrika, 1899-1902", deel 2, Staatsdrukkery, Pretoria, 1980, p.141, hy verwys in noot 61 na die verklaring van die Skandinawiër Thompson, maar in my uitvoerige studie van die Skandinawiërs in die oorlog het ek geen Skandinawiër met die naam gevind nie. Is hy mis-

kien die Deen Julius Thomsen?

- 4) Kyk die ooggetuieverslae van Nils Viklund, William Baerentzen en Hjalmar Petterson Janek asook H.E. Uddgren se berig in: C. de Jong, "Skandinawiërs in die Tweede Anglo-Boere-oorlog 1899-1902", dele 1 en 2, eie uitgawe, Amsterdam, 1983 en 1984, onder meer deel 1, p.14-15.

Die offisiere van die Skandinawiese vrywilligerskorps, om die Transvaalse Vierkleur geskaar en omring deur hul manskappe; dit is die middelstuk van 'n minder bekende foto van die gehele korps wat gemaak is in Pretoria voor hul vertrek na die front by Mafeking, midde Oktober 1899. Die vyf offisiere is staande van links na regs: dr. Vilhelm Boeck Bidekap, hoof van die Skandinawiese veldambulans; luitenant Erik Staalberg; veldkornet (sedert November 1899 kaptein) Johan Flygare, die ten onregte gekritiseerde aanvoerder; veldkommissaris Adolf W. Claudelin en luitenant William Baerentzen
 Foto Transvaalse Argiefbewaarpark, Pretoria

"MY SARIE MARAIS" IN FRANS

Professor Bernard Lugan is hoogleraar in geskiedenis van Afrika in die Universiteit van Lyon, Frankryk. Hy het Suid-Afrika verskeie male besoek en oor die geskiedenis van ons land gepubliseer, te wete 'n algemene oorsig en 'n werk oor die Hugenote. Hy berei nou 'n boek oor die Franse vrywilligers in die oorlog 1899-1902 voor. Hy het my gewys op die Franse teks van die bekende lied "O Sarie Marais" wat tydens die oorlog gemaak is met 'n wysie uit die Verenigde State afkomstig. Die Franse teks het in Frankryk populêr geword. Hy het onlangs die teks van die lied in Afrikaans en Frans laat verskyn in die bundel "Chants de France et de Chrétienté, recueil illustré par l'Atelier de la Sainte Espérance, Centre Henri et André Charlier, Paris, décembre 1988, p.344-345 (titel: Liedere van Frankryk en die Christenheid, keus geïllustreer deur die werkplaas van die Heilige Hoop, ens.).

Die Franse teks is 'n vrye weergawe van die Afrikaanse. Die interessante van die Afrikaanse teks is die derde strofe wat in ons tyd meestal weggelaat word, moontlik omdat dit te onvriendelik jeens die Britse militêre klink.

Hieronder volg die vertaalde inleiding van prof. Lugan en sy tekste van "Sarie Marais" in Afrikaans en Frans.

"Sarie is die verkleinwoord van Sara, wie se van gedra word deur 27 000 blankes in Suid-Afrika. Daar is tans 500 000 afstammelingen van die 200 Hugenote wat tussen 1688 en 1700 hul le in die Kaapkolonie gevestig het. "Sarie Marais" is 'n liefdeslied gewy aan 'n Afrikanerdogter. Dit prys die deugde van die moeders, eggenotes en susters van die ruie pioniers wat te perd met die geweer, bandelier en die Bybel in hul saalsak die ossewatreine beskerm het. In alle gevare, wanneer die Matebeles of Zoeloes aangeval het, het die vroue die gewere gelaai sodat deur die verdedigers onafgebroke vuur afgegee is. Wanneer die skuts gewond is, het in hul plek die vroue die gewere afgevuur. Die doeltreffendheid van die gewere en bowenal die hulp van God het hulle in staat gestel om die brullende en bont versierde massa wat dreig om hulle te verswelg, terug te werp.

"Die lied gee eweneens eer aan die grond van Afrika, aan die sagte golwings van die veld, die bar, eensame vlaktes wat die enigste tuisland van die wit volk van Suid-Afrika is. Dit roep voor die gees 'n agraries-pastorale beskawing wat berus op die vaste grond van staatkundige en godsdienstige beginsels. Die familiehoofde wat self hul Bybel uitgelê het, het die handhawing van dié beginsels as hul opdrag beskou."

C.de Jong

Teks van "Sarie Marais" in Afrikaans en Frans volgens Lugan

My Sarie Marais is so ver van my hart,
Maar 'k hoop om haar weer te sien.
Sy het in die wyk van die Mooirivier gewoon,
Nog voor die oorlog het begin.

Ek was so bang dat die kakies my sou vang
En ver oor die see wegstuur;
Toe vlug ek na die kant van die Upingtonse sand
Daar onder langs die Grootrivier.

Die kakies is mos net soos 'n krokodillepes:
Hulle sleep jou altyd watertoe
Hulle gooi jou op 'n skip vir 'n lange, lange trip,
Die josie weet waarna toe.

Verlossing het gekom en die huistoe gaan was daar,
Terug na die ou Transvaal.
My liefelingspersoon sal seker ook daar wees
Om my met 'n kus te beloon.

Refrein:

O bring my terug na die ou Transvaal,
Daar waar my Sarie woon;
Daar onder by die mielies, by die groen doringboom,
Daar woon my Sarie Marais.

Ô Sari Marais, entends-tu mon appel,
Le cri d'un ami fidèle?
Car c'est auprès de toi
Que j'ai connu le bonheur
Et que je vivrai pour toujours.

Lorsque j'avais quinze ans, un démon d'aventure
M' emporta loin de ma mère,
Et lorsque j'eus vingt ans
Ce fut le feu de la guerre
Qui me retint loin de ma terre.

Ô Sari Marais, entends-tu mon appel,
Le cri d'un ami fidèle?
Je reviens près de toi,
Je t'apporte mon amour,
Là-bas au Transvaal pour toujours.

Refrain:

Oui, j'irai te revoir, ô mon vieux Transvaal,
Ma ferme au toit de chaume,
Où le parfum du miel et des arbres toujours verts
Se mêle au vent de la plaine,
Tu portes aujourd'hui mon amour.

FROM THE JOURNALS / UIT DIE TYDSKRIFTE

TWEË BROERS BARGHOORN UIT NEDERLAND
IN PILGRIM'S REST BEGRAWE

deur C. de Jong

Op die begraafplaas in Pilgrim's Rest (Pelgrimsrus) staan twee gelykvormige grafstene langs mekaar. Hulle is ietwat verweerd, maar nie in verval nie en die inskripte is nog goed leesbaar. Die besondere is dat hulle van twee broers uit Groningen in Noord-Nederland is. Die inskripte lui soos volg:

TER
NAGEDACHTENIS
AAN
ONZEN GELIEFDEN
OUDSTEN ZOON EN BROEDER
JAN BARGHOORN,
GEBOREN 1 OCTOBER 1864
GRONINGEN HOLLAND
OVERLEDEN
9 OCTOBER 1911
PELGRIMS RUST.

IN
MEMORIAM
DEZE STEEN IS GEPLAATST
DOOR ZIJNE VRIENDEN
ALS GEDACHTENIS AAN
FEDDO TJEERD BARGHOORN
GEBOREN 3DEN MAART 1870,
GRONINGEN HOLLAND.
OVERLEDEN
9DEN FEBRUARIJ 1896,
PELGRIMS RUST

 HIJ RUSTE IN VREDE

 HIJ RUSTE IN VREDE

Ek dank die teks van die inskripte aan die kurator van die Pilgrim's Rest Museum.

Wie is die broers en hoe het hulle uit Noord-Nederland in die afgeleë bergdorp Pilgrim's Rest in Oos-Transvaal beland? 'n Volledige antwoord is na byna 100 jaar moeilik te verskaf. Nietemin het ek 'n paar feite betreffende die broers vergaar..

Die argivaris van die stad Groningen het my oor die gesin Barghoorn ingelig. Die gesinshoof was Sikko Petrus Barghoorn, gebore te Groningen op 29 Julie 1824, commissionair of handelsagent - miskien in grane, soos daar meer agente in die graanverbouende omstreke van dié stad was. Hy en sy gesin het in die Pelsterstraat op no. 27 gewoon. Dit was 'n netjiese middelstandstraat. Die huismoeder was Catharina Anna, van nie vermeld nie, gebore te Bergum in die aangrensende Friesland op 29 April 1828. Hulle het ses seuns en twee dogters gekry. Van die ses seuns het twee na Transvaal geëmigreer. Hulle was die oudste seun, Jan, gebore in Groningen op 1 Oktober 1864, en sy veel jonger broer, Feddo Tjeerd, gebore te Groningen op 3 Maart 1871. Hulle het vermoedelik in die laat jare '80 of in die jare '90 na Suid-Afrika geëmigreer. Die berigte oor goudvondste in dié land het toe talle vreemdelinge aangelok, moontlik ook hulle. Hulle het hul geluk nie aan die Witwatersrand met sy Groot Goudrif gesoek nie, maar aan die goudbeddings in die stil bergwêreld van Pilgrim's Rest. Hulle het daar

1) Met dank oorgeneem uit "Overvaal Museanus", TPA, Pretoria, Maart 1989

kleims gekoop om na goud te soek en tewens handelaars geword, dit wil sê 'n plaaslike winkel geopen, ongetwyfeld 'n algemene winkel. Hulle het blykbaar nooit getrou nie.

Die jongste seun, Feddo Tjeerd, het spoedig gesterf, 26 jaar oud op 9 Februarie 1896. Die Transvaalse Argiefbewaarplek het my verwysings na dokumente betreffende die broers Barghoorn gestuur, onder meer na hul sterftekennisse. Daaruit blyk dat Jan die enigste erfgenaam van Feddo was en dat Feddo se boedel £660/11/10 werd was. Dit bewys dat die broers redelik bemiddeld was. Volgens die inskrip op Feddo se grafsteen het vriende die steen vir hom opgerig, dit wil sê bekostig. Onder hulle het waarskynlik sy broer Jan bygedra.

Die ontwrigtende Anglo-Boere-oorlog het in 1899-1902 die goudmynmaatskappy se bedrywigheid by Pilgrim's Rest stilgelê maar origins die dorp nie regstreeks geraak nie. Boerekommando's het daar 'n toevlugsoord gevind, maar die Britse leër het die dorp nooit beset nie. Daarom het Jan Barghoorn vermoedelik sonder groot skade en verlies deur die oorlog gekom.

Ook hy het nie oud geword nie. Hy is op 47-jarige leeftyd op 9 Oktober 1911 oorlede. Sy boedel was £587/2/6 werd. Sy broers en susters in Nederland was sy erfgename. Hulle en hul ouers het 'n grafsteen vir hom laat oprig langs dié van broer Feddo.

Ons weet dus redelik min van die twee broers wat vermoedelik 'n onopvallende lewe gelei het. Opvallend of nie, ek eindig met die wens: Dat zij rusten in vrede.

Grafstene van die twee broers Barghoorn op die begraafplaas van Pilgrim's Rest (Pilgrim-srust); links die grafsteen van Jan, regs die van Fedde Tjeerd.

Foto Robert C. de Jong

BELANGRIKE PUBLIKASIE VAN KOL. DR. JAN PLOEGER
(DIE ANGLO-BOERE-OORLOG)

Deur die Staatsargiefdiens van die Republiek Suid-Afrika is van die hand van kol. Dr. Jan Ploeger uitgegee "Die Lotgevalle van die Burgerlike bevolking gedurende die Anglo-Boere-oorlog 1899-1902".

Die eerste vyf dele beslaan ruim 1800 bladsye en vorm ongeveer die helfte van die resultate van die skrywer se werk as een van die twee staatshistorici in die RSA (1973-1987). Die inhoud van die genoemde dele handel onder meer oor die voorspel tot die oorlog, die oorlogsvoorbereidings, die werk van die proviandkommissie, die moreel te velde (1899-1900), die wapenmeerlegging en eedaflegging, die begin van die konsentrasiekampstelsel, die "Burger Peace Committee", die "National Scouts", die "Orange River Colony Volunteers" en die rol van die Swartes in oorlogstyd.

Die inhoud van deel 3 is o.m. gewy aan die vlug en deportasie van Britse onderdane, Boerevlugtelinge, die geïnterneerdes in Portugal, die deportasie van die NZASM-personeel, die gedeporbeerdes in Europa, Natal en die Kaapkolonie en die oorlogskade wat deur die burgerlike bevolking in Natal en die Kaapkolonie gely is.

Deel 4 is o.m. aan die verwoesting en vernieling in die republieke in 1900-1902 gewy, en dié tema in Deel 5 word afgesluit. Die oorblywende gedeelte van deel 5 handel oor die ontstaan en organisasie van kampe vir Blankes en Swartes.

Literatuur- en bronnelys sluit, saam met 'n register, Deel 5 af. Die bedoeling is dat na verloop van tyd die Staatsargiefdiens die tweede gedeelte sal publiseer, waarvan die inhoud hoofsaaklik uit afsonderlike geskiedenis van die burgerkampe vir Blankes en Swartes sal bestaan. Navraag by die Staatsargiefdiens, telefoon 3235300.

Soos bekend is kol. Dr. Ploeger 'n stigterslid van die "Genootskap Oud-Pretoria", terwyl hy oor 'n lang tydperk bydraes in "Pretoriana" publiseer, insluitende die geskiedenis van die Genootskap Oud-Pretoria.

Die Redaksie hoop om in volgende uitgawes van "Pretoriana" op die inhoud van Dele 1 tot 5 terug te kom.

-o-

Opmerking

Op p.81 van "Pretoriana" no.95 van April 1989 staan die gedig "Brigalow Brigade" van die Australiër Henry Morant, bygenaam "the Breaker", 'n Australiër het my vertel dat "brigalow" 'n benaming van die Port Jackson Willow, *Acacia cyanophylla*, 'n wattelbasboomsort, is. Hierdie boom is nie alleen in die Kaap nie, maar ook in Australië 'n plaag. Brigalow brigade is 'n bynaam van die Australiese "cowboys", van wie Morant een was. Hy impliseer skertsend dat die brigade 'n plaag vir die Australiërs is.

(Redaksie)

V&R DRUKKERY PRETORIA